

СУРЖИК ЯК ФЕНОМЕН МАРГІНАЛЬНОСТІ

В умовах проведення АТО в східному регіоні, збереження атавізмів постколоніального мислення, загострення дискусії щодо білінгвізму в Україні особливої актуальності набуває дослідження суржику як феномену маргінального мовлення, що породжує комплекс національної меншовартості.

Тлумачний словник української мови фіксує для слова *суржик* два значення: 1) суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса тощо; борошно з такої суміші; 2) елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова [3.] Отже, значення слова *суржик* поєднує два елементи – змішування двох різних субстанцій і зниження якості утвореного внаслідок міксованого продукту.

Суржик властивий не лише українській мові, як його варіанти розглядають спангліш, що виникає на прикордонній території США та Мексики й передбачає поєднання англійської та іспанської мов, і франгле – укріплення англійських лексем до французької мови [6, с. 289]. Подібне явище є й у білоруській мові, де суржик називають трасянкою. Назва має спільне з нашим суржиком джерело походження [2, с. 5].

Деякі мовознавці (О. Чередниченко, Н. Дзюбишина-Мельник) вважають суржик українськи піджином, а О. Селіванова бачить у ньому лише схожість з одним з різновидів піджину [1, с. 7].

Уважаємо, що суржик і піджин є різними мовленнєвими явищами, оскільки російська таки домінує в суржикумовності, спотворюючи унікальність української, суржик набуває все більшого поширення, виходячи за межі сільської місцевості.

Невипадково П. Мовчан відзначає, що «суржик – це вкрай хибне явище, хворобливе й негативне. Воно природне на периферії, але разом із тим аномальне, нездорове і провокативне. Суржик принижує людину, яка, не знаючи чужої мови й прагнучи до неї достосуватися, забуває свою рідну» [5, с. 4].

Наведемо приклади покручів, поширених у мовленні сватівчан, мешканців прикордонної з Росією території:

- уживання суржикових слів замість нормативних українських відповідників: *даже (навіть), да (так), нет (ні), када (коли), не нада (не потрібно), січас (зараз), чуть-чуть (трішки), конєшно (звичайно, звісно), наверно (мабуть), язык (мова)*;

- «українізовані» форми російських дієслів: *унаслідував (успадкував), получав (отримував), отключив (вимкнув), рішив (вирішив, розв'язав), співпадає (збігається), щитає (рахує, лічить або вважає)*;

- «українізовані» форми російських числівників: *перший/перва (перший/перша), второй/втора (другий/друга)*;

- змішування українських і російських форм займенників: *хто-то (хтось), що-то (щось), кой-шо (щось), кой-які (якісь)*;

- уживання відмінкових форм іменників за російським зразком: *по вулицям (по вулицях), на російській мові (російською мовою), зошит по математиці (зошит з математики)*;

- утворення найвищого ступеня порівняння прикметників за зразком російської мови: *самий головний (найголовніший), саме важне (найважливіше)*;

- слова й вирази, кальковані з російської мови: *міроприємство, прийняти участь, до цих пір, бувиший у користуванні, об'ява, діючий, мебельний, канфета, печення, блінчики, участковий, відмінити (скасувати), бути на хорошому рахунку, всмятку (рідке яйце), відкрити підручник, давайте жити дружно, на вулиці мені кинулася в очі дівчина в червоному пальто, не помімаєш, руська мова (російська); сколько врем'я? (котра година), шесть часов (шоста година), без десяти час (за десять перша)*;

- ігнорування кличного відмінка у звертаннях: *іди сюди Лена (Олено); подай мені книгу, Ілля (Ілле)*;

- ігнорування наказового способу дієслова: *пішли (ходімо), давайте розгорнемо зошити (розгорнімо зошити)*;

- порушення евфонічних чергувань: *жити в Сватове (у Сватове)*;

- сплутування граматичної норми роду: *довгий путь* (довга путь), *красива тюль* (красивий тюль), *широка степ* (широкий степ) та ін.

Уважаємо, що потрібно відрізнити суржик від діалектного мовлення, оскільки останнє продукує унікальні мовленнєві одиниці, а суржик більше нагадує експансію однієї мови іншою. Прикладами слобожанського діалекту, до ареалу якого входить і Луганщина, є:

- паралельне вживання конструкцій типу *пасу́ ко́ней* і *пасу́ ко́н'і*, *іти́ за водо́йу* і *іти́ води́*;

- локальні суфіксальні утворення: *ліву́ша*, *ліу́ша́к* ‘лівша’, *глуши́ей*, *глуши́ёт* ‘глухий’);

- морфемно видозмінені лексеми: *огу́д* ‘гудиння’;

- локальні слова: *ла́манка* ‘бительня’, *кобу́шка* ‘гличик’, *ри́га* ‘клубня’, *хоб'і́т'а* ‘відходи після молотби колосків’, *неудо́биц'а* ‘цілина’, *ко́бе"ц'*, *р'а́бе"ц'* ‘яструб’, *в'і́дволож* ‘відлига’, *с'і́ве"рко* ‘холодно’, *полов'і́д'а* ‘повінь’, *наки́дка*, *наст'і́л'ник* ‘скатерка’, *зві́д* ‘криничний журавель’, *ха́лаш* ‘будівля для реманенту’ та ін. [4].

Подекуди захист мови від суржику затверджений юридично. До прикладу, у Франції є закон, що забороняє вживати слова англійського походження, навіть такі вигуки, як “wow”. Правопорушників за це штрафують [5, с. 4]. Засобами подолання суржикомовності є юридичний захист державної мови, створення адекватного мовного середовища. Саме тому в більшості випадків суржик в інших країнах не набув такого масштабу, як в Україні. Дослідження феномену маргінальної суржикомовності сприятиме очищенню української мови, подолання колоніальної залежності від російської, а разом з тим ментального комплексу маргінальної меншовартості.

Література

1. **Селіванова О.** Проблема форм міксації мов у соціолінгвістиці / О. Селіванова // Мова і суспільство: зб. ст. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. – Вип. 2. – С. 3 – 10.
2. **Томіленко Л.** Суржик як об'єкт наукових досліджень і дискусій [Електронний ресурс] / Л. Томіленко. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu>.
3. **Тлумачний** словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://ukrlit.org/slovnyk>. 4. **Труб В. М.** Типи інтерферентних впливів у білінгвальному середовищі / В. М. Труб // Наук. зап. НаУКМА. Філол. науки (Мовознавство). — 2012.— Т. 137.— С. 2 – 7. **Халупа І.** 30 хвилин у різних вимірах: суржик [Електронний ресурс] / І. Халупа. – Режим доступу: <http://radiosvoboda.org/a/931174.html>. 6. Ціхоцький І. Антисуржик: у пошуках мовної ідентичності / І. Ціхоцький // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Філологічна. – 2012. – Вип. 57. – С. 362 – 364.